

TV-kulttuuri ja kasvatus

Asenteen muutos

Niin kauan kuin audiovisuaalista joukkotiedotusta on ollut tarjolla, ovat kasvattajat tunteneet huolta tämän uuden oheiskasvattajan vaikutuksesta lapsiin ja nuoriin. Kansainliitto asetti jo 1930-luvulla komission tutkimaan elokuvien lapsissa ja nuorissa aikaansaamia haitallisia vaikutuksia ja paavi vaati sensuuritoimenpiteitä. Ristiriita on jatkunut, milloin voimakkaampana, milloin vaimeampana.

Kaikki kasvatus on luonteeltaan jossain määrin autoritaarista, se on sosiaalistamista tiettyyn yhteisöön, tiettyyn kulttuuriin, elämisen sääntöjen ja taitojen opettamista. Tiedotusvälineet, jotka ovat tulleet vaikuttajiksi kotiin vanhempien rinnalle ja jotka eivät yleensä pidä kasvatusta ainakaan tärkeimpänä tehtävänä, on kasvattajien piirissä koettu uhaksi kasvatustyölle. Yhdysvaltalainen mediaekologian professori Neil Postman (1980) puhuu televisiosta "toisena opetussuunnitelmana", joka tehokkuudessaan voittaa koulun usein kuivakkaan opetuksen, opetussuunnitelmana, joka vaikuttaa "kehdosta hautaan".

Monet kulttuurintutkijat (esim. Gerbner & Gross 1980) näkevät eri-

tyisesti television merkityksen kulttuurin kannalta erittäin suurena. Se edustaa ensimmäistä keskitettyä mahdollisuutta kulttuurin ohjailuun ja kulttuurilla ohjailuun. Televisio yleistyi useimmissa Euroopan maissa vasta 1950-luvun lopulla tai 1960-luvun alkuvuosina. Nyt ensimmäinen TV-sukupolvi on siirtymässä aikuisikään ja kasvattamassa omia lapsiaan. Vaikka he ovat kasvaneet television kanssa, ei heilläkään välttämättä ole kovin hyvää valmiutta auttaa omia lapsiaan selviytymään yhä kasvavassa kuvallisen joukkotiedotuksen tarjonnassa, sillä kasvatuksen mallit muuttuvat hitaasti: jokainen sukupolvi sosiaalistuu edellisen sukupolven edellytysten mukaisesti. Näkemykset siitä, kuinka vanhempien tulisi ohjata lasten joukkotiedotuksen käyttöä ovat vasta muodostumassa.

Monet aikuiset joukkotiedotuksen suurkuluttajat tuntevat syyllisyyttä runsaasta TV:n katselustaan ja vanhemmat siitä, että he antavat lasten katsoa liikaa tv:tä (Carminati 1982). Vanhemmat ja opettajat pitävät joukkotiedotusta erittäin tärkeänä kasvatustekijänä, jonka vaikutuksia - sekä myönteiseksi että kielteiseksi koettuja - he voivat päivittäin havaita las-

ten leikeissä, piirustuksissa ja puheissa. Ääriasenteet ovat väistymässä, tilalle on tulossa realistinen suhtautuminen joukkotiedotukseen: yhä harvempi enää pitää televisiota ja muita kuvallisia tiedotusvälineitä kasvatuksellisesti kokonaan kielteisinä ja yhä harvempi on myöskään enää halukas antamaan lastensa käyttää tiedotusvälineitä kontrolloimatta. Silti asenteiden ja kasvatuskäytännön muuttuminen on hidasta, yksittäisissä perheissä melkein mahdotontakin. On oivallettu, että tehtävä kuuluu myös koululle.

Asenteen muutos - mikäli siitä todella on kysymys - ei tule hetkeäkään liian aikaisin. Olemme juuri uuden aikakauden kynnyksellä: kuvallisen joukkotiedotuksen tarjonta on kasvamassa milteipä räjähdysmäisesti.

Eurooppaan on 1980-luvun aikana tulossa useita suoraan lähetettäviä satelliitteja. Tietoliikennesatelliitit ovat jo aloittaneet tv-ohjelmien kansainvälisen välityksen. Video tekee tuloaan vauhdilla, joka on saattanut häpeään sekä tutkijoiden että markkinamiestenkin laatimat ennusteet. TV-ohjelmien satelliittivälitys on saanut aikaan kiihkeää toimintaa myös kaapelitelevisio-yhtiöiden perustamiseksi. Enää kaapelitoimintaa ei perustella paikallisella sanomisen tarpeella, vaan mahdollisuudella välittää ulkomaisia ohjelmia. Todellinen ohjelmallisten vaihtoehtojen tarjonta ei kuitenkaan välttämättä kasva samassa suhteessa kuin uusien jakelehteiden määrä. Tarjolla tuntuu olevan kovin samantyyppistä ohjelmaa, enimmäkseen ulkomaista kevyttä viihdettä. Etenkin pienissä teollisuusmaissa kuten monissa kehitysmaissakin uhkaa oma kansallinen ohjelmatarjonta ja oma kansal-

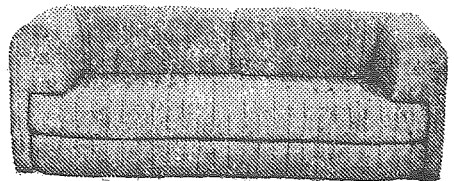
linen kulttuuri jäädä jalkoihin.

Vaikka lapsia ja nuoria on jo nykyisen tarjonnan oloissa kutsuttu joukkotiedotuksen suurkuluttajiksi, on aivan ilmeistä, että he voivat tarjonnan kasvaessa lisätä kulutustaan huomattavasti. Tutkimukset osoittavat, että lasten tv:n katselun määrä on yhteydessä tarjonnan määrään (Murray & Kippax 1979 ja Feilitzen et al. 1977). Ruotsissa tehdyt selvitykset videon katselusta osoittavat, että videolaitteiden omistus lapsiperheissä on kaksi kertaa niin yleistä kuin koko väestöllä keskimäärin ja etenkin koulukäiset mainitsevat runsaaseen videon katseluun syynä sen, että video tarjoaa ajankulua. Vanhemmat lapset sen sijaan hakevat videosta vaihtoehtoa tv-tarjonnalle - yleensä "kovempaa" aineistoa kuin tv esittää (Filipson & Schyller 1982).

Elämänmuutos

Joukkotiedotuksen ekspansio sekä suuri suosio lasten ja nuorten parissa ei kuitenkaan ole mikään irrallinen ilmiö, jonka kasvatuksellista merkitystä voitaisiin ymmärtää tutkimatta koko yhteiskunnan muutosta, ennen muuta perheiden elämäntavoissa tapahtuneita muutoksia.

Joukkotiedotuksen kehitys liittyy elimellisesti tuotantoelämän, teknologian ja yhteiskuntaelämän muutoksiin: informaatiotekniikasta on tullut keskeisesti tuottavuuteen vaikuttava tekijä ja nopeasti kasvava tuotannon haara, lisäksi se tunkeutuu sekä yhteiskuntaelämään

että ihmisten vapaa-aikaan tietokoneiden, tietopankkien ja korttitojen, pankkikorttien, elektronipelien, pienoistietokoneiden - ja tietysti kasvavan joukkotiedotustarjonnan muodossa. Rinnan tuotantoelämän ja informaatiotekniikan kehityksen kanssa ovat muuttuneet perheiden elinehdot ja lasten ja nuorten kasvuolosuhteet.

Useiden pohjoismaisten perhe- ja kasvatussosiologioiden (esim. Kortteinen 1982, Liljeström 1982 ja Roos 1981) tutkimuksiin nojautuen voidaan keskeiset Skandinavian maiden lasten ja nuorten kasvuolosuhteissa tapahtuneet muutostrendit tiivistää esim. seuraaviksi:

- Kaikenlainen liikkuvuus on lisääntynyt, muutot ovat yleisiä ja toistuvia. Perheet joutuvat sopeutumaan uudenlaiseen ympäristöön, uusiin ihmisiin ja usein tutut ja turvalliset ystävyys- ja naapuruussuhteet katkeavat.
- Asumismiljööt ovat muuttuneet yksipuoljiksi, erikoistuneiksi. Uusista ympäristöistä puuttuu usein sosiaalisten suhteiden verkosto, ne ovat usein sosiaaliselta rakenteeltaan yksipuolisia ja etäällä keskuksista ja harrastuskohteista. Vaikka harrastusmahdollisuuksia on enemmän kuin ennen ja vaikka elintaso on korkeampi, ovat välimatkat esteenä. Spontaanin toiminnan mahdollisuudet vähenevät.
- Eri ikäryhmät on eristetty toisistaan: perheet ovat kutistuneet ydinperheiksi, lapsiluku vähenee, lapset kootaan päiväkoteihin ja kouluihin, vanhemmat työpaikoille, vanhuksat vanhainkoteihin. Ikäisryhmän merkitys kasvaa, sukupolvien vuoropuhelu heikkenee, ikäpolven jatkuvuus katkeaa.
- Yhteiskunnasta tuntuu puuttuvan

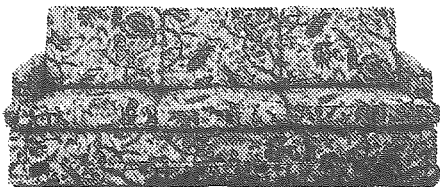
yhteisiä sosiaalisia tavoitteita, yhteisiä arvostuksia ja yhteinen kokonaisnäkemys. Vallitsee eettinen ja yhteiskunnallinen näköalattomuus, epävarmuus tulevaisuudesta. Yhteiskunta korostaa tehokkuutta ja kilpailua, joka alkaa usein jo koulun ala-luokilla. Sen sijaan on laiminlyöty ilmaisullisten elämänarvojen kehittäminen, tärkeät psyykkiset ja sosiaaliset kehitystarpeet.

- Perheet ovat yksityistyneet, ne sulkeutuvat omiin pikku maailmihinsa. Mutta silti ne samalla ovat monin tavoin yhteiskunnallisen säätelyn kohteina ja niistä kerätään tiedostoja, jotka sisältävät hyvinkin intiimejä tietoja. Yhteiskunta puuttuu perheiden elämään myös silloin, kun syntyy konflikteja tai vaikeuksia, joita ei osata hoitaa perheen piirissä. Perhe on myös intimisoitunut: sitä pitävät koossa tunnesuhteet. Itseasiassa ihmissuhteista on tullut monien ihmisten keskeinen elämänsisältö, usein nimenomaan vaikeista ihmissuhteista, huomauttaa J.P. Roos (1981), joka on tutkinut suomalaisen elämäntavan muutosta. Ihmiset eivät oikein tiedä, kuinka elää, mutta he tietävät, miltä elämän pitäisi näyttää: pidetään yllä onnellisen elämän kulissia. Aikuisillakaan ei oikein tunnu olevan kokonaiskäsitystä yhteiskunnan muutoksesta ja siitä yhteiskunnasta, johon heidän pitäisi lapsiaan kasvattaa. He ovat usein epävarmoja kasvattajina.

Tässä yhteiskunnallisen kehityksen murrosvaiheessa lasten ja nuorten arkielämä on usein köyhtynyt ja yksipuolistunut. Läheisten ihmissuhteiden määrä on mm. muuttojen tai avioerojen seurauksena vähentynyt,

monet lapset ja nuoret kärsivät aikuiskontaktien vähäisyydestä. Kun asuma-alueilla ei useinkaan ole työpaikkoja, ei lapsilla ole käsitystä vanhempiensa työstä tai työelämästä yleensä. Luonteva yhteinen tekeminen, yhteinen ponnistelu puuttuu. Koulun lisäksi lapsilla ei tunnu olevan mielekästä tehtävää yhteiskunnassa. Toisaalta tietysti erilaiset harrastusmahdollisuudet ovat lisääntyneet, mutta niiden käyttö vaatii yleensä aktiivisuutta vanhempien taholta.

Tässä yhteiskunnallisen murroksen vaiheessa, jossa vasta ollaan opettelemassa uudenlaista elämäntapaa, sopeutumista jatkuvaan muutokseen, on tiedotusvälineistä tullut merkittävä kasvatustekijä - ja enemmänkin: perheiden päiväjärjestyksen määrääjä, tiedonjakaja, viihdyttävä, turvallisuuden tunteen ylläpitäjä, nykyisyyden määrittäjä. Tiedotusvälineet luovat yleisölleen kuvaa sosiaalisesta todellisuudesta. Ne muodostavat yhteisen kokemuspohjan ja puheenaiheen. Kun perheiden yksityistyminen on vieraannuttanut naapureista, ehkä ystävistäkin, ovat yhteisen juoruilun kohteeksi nousseet tiedotusvälineiden esiin nostamat julkkikset ja sarjafilmiin hahmot. Näillä tuntuu joka päivä tapahtuvan jotain dramaattisesti uutta, mutta pitkäaikaista merkitystä tiedotusvälineissä ei tunnu olevan oikein millään asialla.

Väline ja toimituspolitiikka

Audiovisuaalisten tiedotusvälineiden vaikutuksia lapsiin ja nuoriin on tarkasteltava ainakin kahdella tasolla: itse välineen, median, ilmaistavan kannalta ja toisaalta sisällön, tarjonnan kannalta. Edellistä on tutkittu erittäin vähän. Toisaalta on käytettävissä psykologista perustutkimusta lasten tiedostusprosessien - keskittymiskyvyn, havaitsemisen, muistin, ajattelun ja mielikuvituksen - kehityksestä, oppimaan oppimisesta. Toisaalta on havaintoja tai empiirisen tutkimuksen tuloksia, jotka panevat uumoilemaan, että audiovisuaalisilla tiedotusvälineillä saattaa olla syvällisempääkin vaikutusta lapsiin ja nuoriin kuin asenteiden tai todellisuutta koskevien käsitysten muuttaminen.

Erityisesti televisio on hyvin voimakas tiedotusväline. Se vetoaa samanaikaisesti kuulo- ja näköaistiin sekä tunteisiin. Dynaamisella kuvien vaihtelulla, tapahtumien kehittelillä ja huipennuksilla se sitoo katsojien mielenkiintoa, houkuttelee jatkamaan katselua. Kyse on toisaalta itse välineiden luonteesta, toisaalta toimituspolitiikasta.

Kuvalliset tiedotusvälineet vetoavat näköaistiin, joka on hallitseva. Ne vetoavat tunteisiin ja ovat siksi hyvin attraktiivisia, vangitsevat helposti lasten mielenkiinnon. Toisaalta kaupallinen joukkotiedotus pyrkii kaikin keinoin käyttämään hyväkseen tätä välineen ominaisuutta. Ohjelmat suunnitellaan sellaisiksi, että ne vääjäämättä ohjailevat katsojan mielenkiinnon suuntaa ja havaitsemispsykologian lainalaisuuksia hyväksikäyttämällä vaikeuttavat katselun lopettamista. Yhdysvaltalainen mediaekologi Neil Postman

(1980) väittää, että amerikkalaisten lasten keskittymisen jänneväli - johtuen runsaasta television katselusta - on sama kuin tv-mainosten väli ohjelmissa.

TV-tutkijat ja esseistit (esim. Feilitzen & Andrén 1982 ja Mander 1980) tuovat esiin, että televisio on lisännyt toisen käden havaintoja omakohtaisten havaintojen kustannuksella. Lapset saavat yhä nuorempina toisen käden havaintoja ja kokemuksia asioista, joihin heillä ei ole mitään omakohtaista kosketusta eikä edes edellytyksiä tavoittaa niiden todellista sisältöä ja merkitystä. Vaarana on havaintojen rutinoituminen ja irtaantuminen todellisuudesta.

Postman toteaa, että panemalla julkisesti näytteille kaiken mahdollisen, televisio latteuttaa ja madaltaa kokemusta, se tekee kaiken epäpyhäksi, tavattomasta tavallisen ja arkipäiväisen, lapsen omasta arkipäivästä tapahtumattoman ja tylsän tuntuisen. Pinnallinen dramatiikka ja tunneilmaisuus ehkäisevät vivahteiden havaitsemista, tunteiden erottelua ja oman tunneilmaisun kehittymistä. Elämän syvimät ja tärkeimmät tunteet ovat nimittäin monimutkaisia, ne tulevat tunneilmaisussa heikommin esille kuin verraten yksinkertaiset tunteet.

Koneidensärkijäksikö?

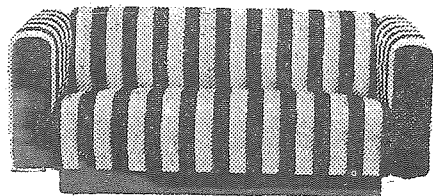
Kyse audiovisuaalisten tiedotusvälineiden ilmaisutavan merkityksestä lapsen kehitykselle kuitenkin riippuu siitä, kuinka näitä välineitä käytetään, kuinka lasta autetaan ohjelmien katselussa ja mil-laista aineistoa valikoidaan lapsen nähtäväksi.

Huomattavasti enemmän on tutkitu audiovisuaalisten välineiden

merkitystä lasten ja nuorten maailmankuvan muokkaajana. On epäilemättä selvää, että mikään tiedotusväline ei esitä koko totuutta maailmasta, ei edes oman yhteiskunnan sosiaalisesta todellisuudesta. Kyse on aina valikoinnista: siksi asioiden mittasuhteet vääristyvät, maailmankuvaan jää monia valkoisia läikkiä, kuvasta muodostuu parhaasakin tapauksessa kovin fragmentaarinen.

Mutta audiovisuaalisten tiedotusvälineiden vaikutus lasten ja nuorten tietoihin ja maailmankuvaan on kahtalainen: on näyttöjä sekä myönteisistä että kielteisistä vaikutuksista. Kaupallisen joukkotiedotustarjonnan eräät piirteet, väkivalta- ja sensaatiomaaisuus, kehnojen viihdesarjojen suuri osuus ja häikäilemätön uutismetsästys ovat saaneet aikaan sen, että tutkimus on kohdistunut pääasiassa joukkotiedotuksen kielteisiin vaikutuksiin. En puutu niihin tässä. Sen sijaan haluaisin kiinnittää huomiota audiovisuaalisten tiedotusvälineiden myönteisiin mahdollisuuksiin kasvattajina sekä eräisiin käytännön ongelmiin.

Useimmat tutkijat ovat todenneet visuaalisten tiedotusvälineiden tärkeimpänä myönteisenä vaikutuksena lasten ja nuorten maailmankuvan avartumisen. Lasten tiedot vierasta maista ja kansoista ovat huomattavasti laajemmat kuin aikaisemmin (ks. esim. Elmhorn 1981 ja Hardadottir 1980). Myös useat sys-

temaattiset ohjelmakokeilut ovat osoittaneet television laajat mahdollisuudet sosiaalisesti toivottujen asenteiden, tietojen ja taitojen opettajina (esim. *Sesame Street*, *Misterogers's Neighborhood*, *Noppa*, *Fem myror är fler än fyra elefanter*). Ja esimerkiksi ekologisten kysymysten nouseminen länsimaisen nuorison sydämenasiaksi (ks. Education and Work 1982) tai rauhanmielienosoitusten ja -liikkeiden nopea leviäminen perustuvat ainakin osaksi siihen, että tiedotusvälineet ovat kertoneet niistä.

Kuten alussa mainitsin, elämme juuri melkein räjähdysmäisesti kasvavan joukkotiedotustarjonnan kynnyksellä. Olisi pään pensaaseen pistämistä yrittää selviytyä tästä tosiasiaa torjumalla koko hankala asia tai ryhtymällä "koneiden rikkojaksi". Meidän on opittava elämään kasvavassa audiovisuaalisen joukkotiedotuksen tarjonnassa ja autettava lapsia ja nuoria selviytymään niistä kiistattomista ongelmista, joita runsas kuvallinen viestinnän tarjonta henkisellety kehitykselle ja mielenterveydelle aiheuttaa. Ainoa resepti taitaa olla tilanteen mahdollisimman hyvä analyysi ja monella rintamalla tapahtuva toiminta haittojen välttämiseksi ja joukkotiedotuksen myönteisten mahdollisuuksien esiin nostamiseksi.

Tämä on tietenkkin valtava kasvatustyö, jota on tehtävä laajalla rintamalla. Mukaan on saatava vanhemmat, koulut ja mielenterveys-työntekijät - sekä tietenkkin kaikki journalistit ja kulttuurityöntekijät. Useissa Euroopan maissa, Yhdysvalloissa ja jopa Unescon piirissä on viimeisten kymmenen vuoden aikana virinnyt vilkasta toimintaa uuden oppiaineen, joukkotiedotuskasvatuksen saamiseksi kouluun.

Mutta kyse on enemmästä kuin pelkästä kouluaineesta. Myös vanhemmat on saatava mukaan. Hyviä tuloksia saadaan vain, jos koko luokka, koko lapsen toveripiiri on mukana.

Merkittävää on, että joukkotiedotuskasvatuksessa ei kyse voi olla pelkästä moralisoinnista tai käytäytymisnormien asettamisesta. Ei myöskään pelkästä uuden "audiovisuaalisen kielen" omaksumisesta - vaikka sitäkin tarvitaan. Kyse on paljon syvällisemmästä ja monisäikeisemmästä asiasta: havaitsemisen, tuntemisen, ajattelemisen - itseasiassa elämisen opettelemisesta.

Näiden kasvatuksellisten toimien lisäksi tarvitaan tietysti yhteisöllistä toimintaa sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla audiovisuaalisen joukkotiedotuksen laadun kohottamiseksi.

Artikkeli pohjautuu "Audiovisual Communication and Mental Health" -kongressissa Espoossa 11.6.1983 pidettyyn alustukseen.

Kirjallisuus

- CARMINATI, Giulio. Children and Television. *RAI, Newsletter Servizio Opinioni*, (1982), 2-3. Education and Work in the View of the Young. Centre for Educational Research and Innovation, OECD, April 23, 1982 (manuscript).
- ELMHORN, Kerstin. Film och TV i barnens värld. Rapport från videogramutredningen. *SOU*, 1981: 16.
- FEILITZEN, Cecilia & ANDRÉN, Gunnar. Barnen i TV. Ett kulturvetenskapligt forskningsprogram. Centrum för masskommunikationsforskning vid Stockholms-Universitet, Januari 1982.
- FEILITZEN, Cecilia et al. *Blunda inte för barnens tittande*. Stockholm, Sveriges Radios Förlag, 1977.
- FILIPSON, Leni & SCHYLLER, Ingela. TV- och videotittande bland barn och ungdom. *Sveriges Radio, publik- och programforskning*, PUB Nr. 20, 1982.
- GERBNER, George & GROSS, Larry. The Violent Face of Television and Its Lessons. Teoksessa PALMER, E.L. & DORR, A. (eds.). Children and the Faces of Television. New York, Academic Press, 1980.
- HARDARDOTTIR, Ragnheidur. TV-användning och världsbild. *Lunds Universitet, Sociologiska Institutionen, Mediapanel rapport Nr. 8*, 1980.
- KORTEINEN, Matti. *Lähiö*. Helsinki/Keuruu, Ota-va, 1982.

jatkua s:lla ??